

A Notter emlékkönyv

NAGY VÁLTOZATOSSÁGBAN negyvennégy hírneves jogász, történész és közéleti tényező magas színvonalú dolgozata van együtt ebben a hatalmas kötetben. (XI.+1167 oldal). Ezek a tudósok a római és kánonjogtól kezdve egészen a modern jogrendszerekig — szinte véges-végig az egész jog- és államtudományi diszciplínán át — tizenkét csoportban, magyar, német, olasz és latin nyelven tárgyalják a jogélet legérdekesebb témáit és mellettük békésen, minden felekezeti él mellőzésével találnak helyet a katolikus, a luteránus, a kálvinista, az unitárius és a görögkeleti magyar egyházszervezetek jogviszonyaival foglalkozó dolgozatok. Legerősebben van képviselve a jogtörténet és a mai kánonjog, de hatalmas rész jut a nemzetközi jognak és a perjognak is.

Alkalmat adott erre a monumentális jogászi megnyilatkozásra *Notter Antalnak*, a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem egyházjogi professzorának 70. születésnapja — és szinte megható, hogy a ridegnek vélt tudósvilágban a kollegiális megbecsülés, az ember és munkássága iránt mélységesen átérzett szerető méltánylás, közvetlen dicsérgetés helyett egy magas színvonalú szellemi munkásság gyöngyeit ajánlja fel a katedrájától búcsúzó tudósnek. Angyal Pál, Baranyay Jusztin és Móra Mihály szerkesztői buzgólkodását mindenekelőtt az érdemes munkást, a „hangos dicséret bántó disszonanciájától” megkímélő ez a tapintatosság teszi fölötté rokonszenvenessé, és dr. Glattfelder Gyula csanádi püspök úr mesteri Előszava méltán emeli ki a szerkesztő bizottságnak ezt a nobilis tartózkodását.

Emellett azonban a vállalkozásnak az alkalmi jelentőségen messze túlmenő fontossága van. Amint az Előszó kiemeli, a változatos dolgozatok sorozatában le van szegezve egyrészt az az öröndetes tény, hogy nálunk a jogi és a lelki hatáskör barátságban fejlődnek egymás mellett; másrészt ennek a negyvennégy tudósnek a vállalkozásában megnyilvánul az a vigasztaló jelenség is, hogy az egyházjog iránti érdeklődés és művelőinek száma még sem fogyatkozott meg úgy, ahogy azt utilitárius korunk szelleméből és bizonyos, a katedrák elláthatása körül tapasztalt sajnálatos körülményekből következtetni kellene. De talán nem túlozunk azzal a megállapítással sem, hogy a magyar jogirodalomban eddig nem tapasztalt méretű

ez a jogászai megnyilatkozás nemcsak elismerés és hódolat a tudóssal szemben, hanem törekvéseiben és célkitűzéseiben egyenesen felmagasztosítása magának a jogtudománynak, a jogeszmének is — éppen a mostani időkben, amikor minden jog alámerülni látszik egy politikai végszükség okozta jogellenséges áradatban.

Különösen megragadja itt a figyelmünket a dolgozatok nagy részét jellemző az a törekvés, amely a jog és az élet összhangját a spirituális törvénytartalom jelentőségének a kihangsúlyozásával iparkodik szolgálni. Hogy ennek mennyire hijján voltunk, azt a XIX. század magyar törvényalkotásának számos példája mutatja. Főként a Büntetőtörvénykönyvünk, amely — eredeti szövegezésében — talán a legjellemzőbb terméke a közelmúlt korszak materialista szellemének, a lelkiségtől lehetőleg elzárkózni törekvő érdekJurisprudenciának. Szinte kifogyhatatlan a vagyon ellen intézhető támadások specializálásában és aránytalanul több rendelkezést tartalmaz ebben az irányban, mint akár az élet, akár a becsület vagy éppen a vallás védelmére. De így vagyunk a magánjogi jellegű törvényeink legnagyobb részével is. Az élet végtelen változatosságával, kazuisztikájának kimeríthetetlenségével szemben ezeknek a materialisztikus törvényeknek a hézagossága, elégtelensége, éppen a lelkiesség hiányának tulajdonítandó merevsége különösen nagy nyomatókossággal jelentkezik; és a Döntvények hosszú-hosszú sorozata rámutat azokra a nagy bírói-lelkiismeretbeli nehézségekre, amikkel az ilyen törvényekre ráutalt bíraskodás együtt jár. A törvényt alkalmazó bíró lépten-nyomon felakad a törvény elégtelenségén — de nem szabad azt az ítélkezésében éreztetnie! Neki a törvényből hiányzó lelkiiséget a bírói lelkiismeretből kell pótolnia — még pedig nemcsak ott, ahol a törvény nem provideált, hanem ott is, ahol a jogszabály merev alkalmazása a *summum jus-t summa injuriá-vá* tenné. Felmagasztosító hivatás — de örökös nyugtalanság forrása mai gazdasági életrendünkben, amely még mindig a mindent „szabályozni“ akarás liberális szuggeszciójának hatása alatt áll.

A materialisztikus jogalkotással szemben tehát üdvös újjászülés valóban csak a spiritualizmus nagyobb értékelésétől, a törvényekben való nagyobb térfoglalásától remélhető — a jogi szemlélet elfinomodásától, erkölcsi elemek fokozatos felszívódásától, spirituális tényezők recepciójától (*Zöldy Miklós* dolgozata). Nagyszerű útmutatás volna erre az új Codex Juris Canonici a túlnyomóan spirituális jellegű rendelkezéseivel; és ha a jogérdekerületeknek a különbözősége e példa szorosabb követését nem is engedi meg — bizonyos határok közt a lehetőség mégis meg van. Az Emlékkönyvben egész sorozat foglalkozik a Codex spirituális jelentőségével s így a világi törvényhozásban értékelhető elemek tekintetében is tájékoztat. Talán legközvetlenebbül *Angyal Pál*, *Petrovay Zoltán* és *Zalán Kornél* dolgozatai. Ide tartoznak azonban *Oesterle Gerhard* és *Móra Mihály* is. Az első a cselekvés indítékaiban rejlő spiritualizmus jelentőségével foglalkozik latin nyelven — *Móra* viszont a köteléki perek mélységeibe világít azzal a megállapításával, hogy a házassági kereset konstrukciója a házasságtól való felfogástól, tehát attól az erkölcsi tartalomtól is függ, amit a házasságnak tulajdonítunk.

Már ezekben az értékes dolgozatokban is méltó módon jut kifejezésre, hogy a jog csak más szemlélete az erkölcsnek, a kötelességnek — az istenfélelemnek. De talán a legmeglepőbb ebben a vonatkozásban Kuncz Ödön professzornak a részvényjogi reformot tárgyzó tanulmánya. Ugyan ki gondolta volna alig egy emberöltővel ezelőtt, hogy éppen a részvényjogban — a pénzben való gondolkodásnak, a személytelenített, az erkölcs-mentesített spekulációnak, a hazátlan pénztőkének ebben a legridegebb uralmi formájában — erkölcsi megfontolások egyáltalában helyet találhatnának? Hisz mindössze alig néhány év óta érezzük sürgetőbben és merjük a gazdasági liberalizmus terrorjával szemben ki is mondani, hogy a részvény-dzsungelben végre rendet kell teremteni. Amikor még most is inkább csak ígéreteink vannak, jól esik nagy tekintélyű tudóstól hallanunk, hogy a rendezésnek erkölcsi elvek konkretizálása révén kell történnie — hogy a részvénytársaságok lényegét, társadalmi súlyát, a kereskedelem főelvét, a kisérszvényesek jogi és gazdasági helyzetét erkölcsi elvek alkalmazásával kell az élethez és az igazságossághoz közelebb hozni; jól esik hallanunk, hogy az rendelkezék, aki a rizikót viseli és az feleljen, aki adminisztrál — de legjobban esik az a személyi követelmény, hogy a vezetők erkölcsének kell megjavulnia, mert közérdek követeli, hogy a gazdasági életet tiszta erkölcsű férfiak irányítsák.

Több dolgozatban aztán az erkölcsi szempontok kihangsúlyozása mellett nagy rész jut ama kapcsolatok értékelésének, amik a modern jog és ennek ősforrásai a kánonjog és a római jog közt fennállanak. Szinte meglepő ez a vállalkozás, mert tradíció-ellenes időket élünk, amikor az élet-probléma kutatója elfordul a multtól és az új kategóriákban élő polgár jogigényei számára kevés tanulságot vél a mult előképeiben feltalálhatni. Pedig bármennyire más a jelennek a struktúrája, mint a multnak: a mult magyarázza a jelen; a mult él a jelenben és ami benne szellemi, az a multnak a szülötte. E dolgozatok tehát helyesen fektettek súlyt a modern jogrendszerek bírálatánál a multtal való összefüggések feltárására, in concerto annak kimutatására, hogy mostani jogrendszereink lényegileg a kánonjognak a jogutódai, amely viszont nem más, mint spiritualizált római és germán jog. Az Egyház szellemiségének a vonásait keresik, kimutatják a mult jogán és nyomatékosan követelik, hogy ez a szellemiség, ez a lelkiesség továbbra is érvényesüljön a modern jogalkotás ekonómiájában (Főként *Baranyay Jusztin* dolgozata).

Egy keresztény társadalom jogirodalmában mindenesetre éppen annyira meglepő, mint sajnálatos, hogy ezen az Emlékkönyvön kívül alig van magyar dolgozat vagy éppen dolgozat-sorozat, amely bátorsággal és a szükséges megalapozottsággal hangoztatná a kereszténység egyéb történelmi jelentősége mellett azt, hogy a római jog által hozott jogi egység mellé egységes morált állított — lelkiiséget, belső szabadságot, szellemi érettséget vitt az államéletbe; hogy olyan törvényeket sugalmazott, amik az embereknek a szívükbe is bele voltak írva, amik polgári közösségekké elevenítették a tömegeket. Főleg nélkülöztük a nemzetközijog terén annak tudományos kimutatását, hogy itt a kereszténység állított a római

egyhatalmi-gondolkodás helyébe általános-emberi szempontokat — a kereszténység vetette fel a népek együttértése számára a „népek társadalma“ gondolatot.

Valóban kimerítő e részben *Gajzágó László* hatalmas, 334 oldalas dolgozata a nemzetközijog eredetéről, jogtörténetéről, római és keresztény összefüggéseiről. Nagy figyelmet kelt az a megállapítása, hogy az újkor hajnalán a nemzetközijogi iskolák írói számára a skolasztikus erkölcsstanítók és kánonisták művei szolgáltatták a forrásokat. Szinte lenyűgöző adattömeggel bizonyítja, hogy a háború és béke kérdésének nemzetközijogi taglalása a keresztény erkölcs bölcsőjében születik és Vitoria híres hármas propozíciója szerzetes erkölcsstanírók tétéleire van felépítve. Keresztény erkölcsi elvek (főként Suareznek a Szeretetről írt műben kifejtett maximái) mennek át az állampraxisba, a ténylegesen szem előtt tartott jogba, a diplomácia nyelvébe és érvelésébe; ezek nyújtottak immár biztató perspektívákat az emberiség világ-organizációja számára — és a dolgozat szerint az emberiség világhelyzete nemzetközi téren későbbben sem alakult volna kedvezőtlenné, ha rutin helyett súlyosabb történelmi- és államtudományossággal felszerelt, kevesebb machiavellizmussal elbocsájtott és általában kvalitatívabb ember-típusok intézik a nemzetek egymásközi ügyeit.

Így lényegileg személyi körülményeknek kellene tulajdonítanunk a nemzetközi élet elhanyaglását — a dolgozat megállapításai szerint azt, hogy a nemzetközijog immár egy felette labilis, kényes joggá, a hatalmasabb állam belső közjogának kifelé való meghosszabbításává fajult, ama nagy gondolkodók békeálmai helyébe pedig a mai totális háború lépett. Aki azonban a XVI. és XVII. század nemzetközi életének tényleges alakulását tartja szem előtt, aligha fogja a keresztény erkölcs térfoglalását a diplomáciában ennyi optimizmussal megítélhetni. Közte és a nemzetközi élet tényleges irányítása között mindenestre volt éltető párhuzamosság — de csak addig, amíg a kereszténység teljes birtokában volt közéletet uraló befolyásának. Ennek elhanyaglásával a spanyol iskolának már csak a nemzetközi tárgyalások mechanikájára van befolyása: szakelődők, viták, a döntőbíráskodás halogató művészete ellenben „amusement“, s már V. Károly császár korában is „becsapást“ jelent a diplomácia nyelvén.

Másrészt azoktól az államférfiaktól, akik — Metternichtől Bismarckon át egészen Wilsonig — az újkor sorsdöntő századaiban Európa arculatját egyenesen átfomálták, a kvalitást megtagadni nem lehet. Ami belőlük hiányzott, az nem a súlyosabb történelmi- és államtudományosság volt, hanem a spiritualizmus közéleti jelentősége iránti érzék és ennek képviselésére való készség — éppen az a lelkeség, amellyel a saját machiavellizmusukat ellensúlyozhatták, koruk elfogultságaival és tévedéseivel pedig szembeállhattak volna. De amúgy se tehettek volna mást, mint amit tettek. A kort jellemző anyagosság roppant felduzzadása, a népek gazdasági önzése, egy abszolút hazafiságból felburjánzó féktelen nacionalizmus és imperializmus a saját törvényeiket erőszakolták a nemzetközi életre is, ahol aztán többé már nincs helye Vitoria-féle finomságoknak, vagy éppen önzetlen, organizáló törekvéseknek. Autar-

kiák, represszáliák, büntető- és kártérítési szánkiók lépnek Suarez ethikai tételei helyébe — paktumok és szerződések, amiket senkise tekint definitívumoknak. Mindenki csak ideiglenességeket lát bennük, ahol a politikai sors követelménye erősebb a jognál és tényvalóságokkal szemben a legünnepélyesebb ígéretek és lekötételezések is szígyenben maradnak. Így lett a nemzetközijog tudományából is homályos, parttalan diszciplína, amely már nem képes bevilágítani a nemzetközi élet bonyodalmaiba, és így lett magából a nemzetközijogból is az a jogtartomány, amelynek ma talán már egyetlen szabályát se tartják be, mindennapos megbeszélésüket ellenben a következmények összes borzalmaival együtt szinte dicsekvéssel könyveli a háborús propaganda.

Az adott keretben lehetetlen volt beszámolnunk minden dolgozatról; még a szerzők névszerinti felsorolására se vállalkozhattunk a méltatás tulajdonképpeni céljának kockázatása nélkül — hisz annyi névnek a felvonultatása csak fáradtságot váltana ki az olvasóban. Meg kellett elégednünk annak az anyagnak ismertetésével és méltatásával, amely legjobb meggyőződésünk szerint legpregnansabb kifejezője e szép vállalkozásnak. A többi tekintetében legyen elég annyit megállapítanunk, hogy a magyar jogtudományosság gyarapítása szempontjából minden egyes dolgozat kiváló értéket, nagy nyereséget jelent; a tartalmuk éppenúgy, mint előadásuk művészete minden igazi jogászt nagy mértékben érdekelhetnek és gyönyörködtethetnek — nem csekély mértékben ama nobilis törekvésnél fogva, amellyel jognak és életnek, politikának és társadalomnak egy magasabb, világ-feletti erkölcsi tényezővel való kapcsolatát keresik és méltatják.

MUNTYÁN ISTVÁN

A mai német mérnökképzés

HA SAJÁT TAPASZTALATUNK, olvasmányaink, vagy az idősebbekkel való beszélgetéseink alapján összehasonlítjuk az első világháború vége óta eltelt kb. két és negyed évtizedet az e háború előtti s alatti időkkel, úgy szembetűnő kell hogy legyen számunkra ez utóbbi korban a technika s ezáltal a mérnök vezető szerepe. Már az első világháború igen erős technikai fejlődést indított meg nemcsak a kimondott hadászatnál, hanem a közlekedésügy és a távolbajelentés terén is, melyből a huszas évek elején a mai autó-, rádió- és repülőgépipar alapozódott meg. A főntemlített szükségsszerűség az energia- és anyaggazdálkodásban is új megismerésekhez vezetett, ennek következménye pedig világszerte az elektromos energia előállításának és elosztásának hallatlan olcsóbbodása lett. Ez újabb fejlődést hozott magával, minek átlátására elegendő csak azt a kérdést felvetni magunkban, hogy húsz év előtt melyik átlagháztartásnak volt porszívója, kenyérpírtója, elektromos-, vagy gázhűtőszekrénye, autogeizere, rádiókészüléke, de akár motorkerékpárja, gramofonja vagy írógépe is, míg ma ezek a dolgok úgyszólván mindennapi életünkhöz tartoznak. De talán leginkább úgy mérhetjük